

ΚΑΤΟΠΤΡΟΝ ΕΞ ΑΙΓΙΝΗΣ

(πίναξ 7)

Τὸ ἐν πίνακι 7 εἰκονιζόμενον ἀγαλμάτιον εὐρέθη ὑπὸ τοῦ κ. Στάη ἐν τινι τάφῳ ἐν Αἰγίνῃ, ἐν ἀνασκαφαῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐνεργηθείσαις ἐν ἔτει 1894¹. Τῶν ἐν τοῖς τάφοις γινομένων εὐρημάτων ὄντων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταγωγῆς ἐγγωρίου, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἀγαλμάτιον προέρχεται ἐξ Αἰγίνης καὶ νὰ ἐκλάβωμεν αὐτὸ ὡς αὐθεντικὸν καί, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἰδιάζον ἔργον τῶν ἐν χαλκῷ ἐργαζομένων αἰγιναίων τεχνιτῶν.

Δὲν εἶνε, ἀληθῶς εἰπεῖν, τὸ μόνον ἐξ Αἰγίνης προερχόμενον ὑποστήριγμα κατόπτρου. Ἐξ Αἰγίνης ὑποστήριγμα κατόπτρου μνημονεύεται ἐν *Bullettino*, 1830 σ. 94, ἀλλὰ διάφορον τοῦ ὑπ' ἐξέτασιν, τῆς μορφῆς οὐσης, κατὰ τὸ σύνθητες, ὅπως ἐνδεδυμένης. Ἀτυχῶς τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο ἀπώλετο, ὡς φαίνεται, κατ' ἀκολουθίαν πᾶσα παραβολή αὐτοῦ πρὸς τὸ προκείμενον εἶνε ἀδύνατος.

Τὸ ὑπ' ἐξέτασιν ἀγαλμάτιον εἶνε ὅπως ἰδιάζοντος τύπου. Ὁ δίσκος φέρεται τῶντι ὑπὸ γυναικὸς (ἀναμφιδόλως Ἀφροδίτης), ἐνδεδυμένης ἀπλῶς διάζωμα καὶ ἐχούσης τοὺς πόδας ἐπὶ χελώνης.

Ἡ χελώνη εἶνε, ὡς γνωστόν, ἱερὰ τῇ Ἀφροδίτῃ², εἶνε τὸ σύνθητες ἔμβλημα τῶν αἰγιναίων νομισμάτων, ὃ, καὶ πρὸ τῆς εὐρέσεως τοῦ προκειμένου ἀγαλματίου, ἐξηγεῖτο διὰ τῆς ἐν Αἰγίνῃ ὑπάρ-

¹ Ὁ κ. Στάη, ὃν εὐχαριστῶ ἐπὶ τῇ φιλοφροσύνῃ μεθ' ἧς ἐπέτρεψέ μοι τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἀγαλματίου τούτου, θέλει δημοσιεύσει προσεχῶς ἐν τῇ ἐφημερίδι ταύτῃ ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐν Αἰγίνῃ ἀνακαλυφθέντων τάφων ὧν καὶ ἐκεῖνος ἐν ᾧ εὐρέθη τὸ ὑπ' ἐξέτασιν ἀγαλμάτιον. Ἐἰς ταύτην τὴν ἔκθεσιν παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην.

² Πρὸς ἐπομένους σημειώσεις 1, 2, 3, καὶ τὸν ἐμὸν *Catalogue des Bronzes du Polytechnion*, ἀρ. 1045, σ. 191. Πρὸς ὡσαύτως τὴν περιέργον παράδοσιν κατ' ἣν αἱ Θεσσαλαὶ γυναῖκες ἐφόρουσαν τὴν Λαῖδα διὰ ξυλίνων χελωνῶν ἀφιερωμένων ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀφροδίτης (Ἀριστοφ. Πλοῦτος, σχολ. ἐν στ. 179.—Ἀθήναιος, σ. 589 Α.).

ξέως ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης¹. Ὁ λόγος δὲ δι' ἣν ἡ χελώνη ἐγένετο ἱερὰ τῇ θεᾷ τῆς ἡδονῆς δὲν εἶνε οὔτε τὸ θολωτὸν σχῆμα τοῦ χελωνίου, ὡς ἐπίστευεν ὁ συμβολιστῆς Gerhard², οὔτε ὁ οἰκογενειακὸς (;) καὶ οἰκιακὸς χαρακτήρ τοῦ περι οὗ ὁ λόγος ζῶου, ὡς ἐφρόνει ὁ Πλούταρχος³. Ἡ χελώνη, ζῶον θαλάσσιον ἢ τοῦλάχιστον ποτάμιον ἢ τελματόβιον, ἤρμοζε τῇ ιδιότητι τῆς Ἀφροδίτης, θεᾶς τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ὑγρασίας τῆς εὐφόρου καὶ γονιμοποιου⁴.

Οὐχὶ ἄρα ἄνευ λόγου οὐδ' ἀπλῶς ἐπὶ σκοπῷ κοσμητικῷ⁵ ἴσταται ἡ θεὰ ἐπὶ χελώνης. Κρατίστη τοῦ ἐναντίου ἀπόδειξις εἶνε ὅτι δύο τοῦλάχιστον ἀγαλμάτια ἔχουσι τὸν αὐτὸν τύπον. Τὸ ἕτερον τούτων, οὐ μόνον εἰκόνα γνωρίζομεν, εἶνε γυμνὸν καὶ ἐλληνικῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης, ὡς φαίνεται⁶, τὸ δ' ἄλλο εἶνε ἐνδεδυμένον, ἔργον ἐτρουσκικὸν ποιηθὲν ὅμως προφανῶς κατ' ἀπομίμησιν ἐλληνικοῦ

¹ Curtius, *Numismat. Chronicle*, 1870, σ. 103. — Barclay Head, *Catalog. of Greek coins of the British Museum*, ATTICA, introduction, σ. IXV-IXVI — id., *Historia Nummorum* σ. 331.

² *Akademische Abhandlungen*, I, σ. 262.

³ *Γαμικὰ Παραγγέλματα*, 32. Περὶ Ἰουδοῦ καὶ Ὀσίριδος, 75.

⁴ Σύμπλεγμα εὐρισκόμενον ἐν τῷ Βατικανῷ παριστάνει τὸν χειμῶνα, ὡραν τῶν ὑετῶν, δι' ἐρώτων παιζόντων μετὰ νησσῶν καὶ χελώνης (Clarac, III, ἀρ. 822 πίν. 448.). — Ἐπὶ τινος ἀγγείου ἐν Βερολίῳ (*Furtwaengler Beschreibung der Vasensammlung*, 2288, τ. II σ. 577) ἡ θάλασσα εἰκονίζεται διὰ χελώνης κρατούσης τὸν βραχίονα τοῦ Σκίρωνος.

⁵ Ὁ παρεμφερὲς τύπος «Ἀπόλλωνος», λαβῆς κατόπτρου, ἴσταμένου ἐπὶ χελώνης (*Musée de Naples*, 5565) ἐξηγεῖται, ὡσπερ ἐν τῇ περὶ τοῦ Ἑρμοῦ παραδόσει, διὰ τῆς λύρας, ἧς ἡ χελώνη εἶνε τὸ σύμβολον. Ἐν γένει κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐκείνην τῆς τέχνης ἐποχὴν αἱ παραστάσεις αὗται ἔχουσι πάντοτε σημασίαν τινὰ, δὲν εἶνε κοσμητικαί.

⁶ *Signa antiqua e Museo Jacobi de Wilde . . . xri inscripta*, Amsterdam, 1700 πίν. XI. — Πρὸς Körte, *Archaeologische Studien . . . H. Brunn dargebracht* σ. 27. — Roehrer's *Lexikon* σ. 408.

υποδείγματος¹. Σημειωτέον δὲ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Φειδίου ποιηθὲν ἐν Ἡλίδι² ἄγαλμα, οὗ κατέχομεν ἴσως ἀντίτυπον³.

Τίνα θέσιν κατέχει ἡ ἡμετέρα Ἀφροδίτη ἐν σχέσει πρὸς τὰ μνημονευθέντα ἔργα ἀδυνατοῦμεν νὰ ὀρίσωμεν, διότι δὲν γνωρίζομεν τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας τοῦ ἀγαλματίου τοῦ Wilde. Ἄν κρίνωμεν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν μόνον τὰ γνωρίσματα τῆς μορφῆς, τὸ διάζωμα τῆς ἡμετέρας Ἀφροδίτης δὲν ἀποδεικνύει ἀναγκαίως ὅτι τὸ ἔργον εἶνε ἐποχῆς ὑστερωτέρας. Ἡ Φοινικὴ καὶ Κυπριωτικὴ Ἀστάρτη, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γυμνή, εἶνε ἐνίοτε ἐνδεδυμένη διάζωμα⁴, αὐτὴ δὲ ἡ Ἀταλάντη, ἥτις φαίνεται ὅτι εἶνε προσωποποίησις τῆς Ἀφροδίτης μᾶλλον ἢ τῆς Ἀρτέμιδος⁵, εἰκονίζεται σχεδὸν ἀδιακρίτως τὸ μὲν γυμνή⁶ τὸ δὲ ἐζωσμένη διαζώματι⁷. Τέλος οἱ καλούμενοι «Ἀπόλλωνες», ὑποστηρίγματα κατόπτρων ἢ λαβαὶ φιαλῶν⁸, συχνάκις φέρουσι τὸ subligaculum⁹ δὲν εἶνε δὲ αἱ οὕτως ἐνδεδυμένοι μορφαὶ ἀρχαιότεραι τῶν ἄλλων. Μνημονευτέον δὲ καὶ σύμπλεγμα παλαιστῶν ἐπὶ τινος κίστης, ὧν ὁ μὲν, ἄνευ προφανοῦς τινος λόγου, εἶνε γυμνός, ἐν ᾧ ὁ ἕτερος φέρει διάζωμα¹⁰. Ὁ τεχνίτης ἄρα τοῦ ὑπ' ἐξέτασιν ἀγαλματίου θὰ ἀπεμιμήθη ἐν τῇ παραστάσει ταύτῃ ὑποδείγματα τοσοῦτον ἀρχαῖα ὅσον καὶ ὁ τοῦ ἀγαλματίου τοῦ

¹ Gerhard, *Akademische Abhandlungen*, πίν. 29, 3, I, σ. 262, 365; II, 105, σημ. 42. — Ohnefalsch-Richter, *Kypros*, τ. I, σ. 322, εἰκ. 227; τ. II πίν. CVII, 3. Τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο, ὃ εὐρίσκειται ἐν Βερολίῳ, εἶνε, ὡς φαίνεται, τὸ παρὰ τῷ Friederichs, *Kleinere Kunst*, τ. II, 707, σ. 176-7.

² Πausanias, 6, 25, 1.

³ R. Kekulé: *Ueber eine weibliche Gewandstatue* aus der Werkstatt der Parthenongiebelfiguren, 1894, πίν. I-V. — id. *Anzeiger*, 1893 πίν. 74-5. — Πρὸς. *Berliner Philologische Wochenschrift*, 1894, σ. 1293 (Pernice). — Ὁ ἐπὶ τῆς χελώνης στηριζόμενος ἀριστέρος πούς εἶνε νέος, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ γενομένη αὕτη συμπλήρωσις εἶνε ἐπιτυχής.

⁴ Πρὸς. ἀγαλμάτιον ἐκ Sendscherli καὶ ἕτερον ἐκ Κύπρου ἐν τῷ Μουσεῖῳ τοῦ Βερολίνου. Ohnefalsch-Richter, *Kypros*, I εἰκ. 31-2, σ. 37. — Perrot, *H. de l'Art*, III, σ. 211, εἰκ. 150; σ. 552-3, εἰκ. 374-5.

⁵ Bérard, *Origine des cultes arcadiens*, σ. 131.

⁶ Daremberg et Saglio, *Diction. des antiquités*, σ. 511.

⁷ Daremberg et Saglio, *Dict. des antiquités*, σ. 511, εἰκ. 592. — Furtwängler, *Beschreibung der Vasensammlung*, 1837.

⁸ *Bronzes du Polytechnion*, 67, σ. 20.

⁹ Ἴδε χαλκοῦν ἀγαλμάτιον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ὑπ' ἀρ. 6578. Πρὸς. Olympia, τ. IV, *Die Bronzen*, πίν. IX, ἀρ. 86 καὶ Carapanos, *Doione*, πίν. XII. . .

¹⁰ *Monumenti*, X, πίν. 45-6.

Wilde, οὐδὲ δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι προέβη εἰς τοιαύτην παράστασιν οὐχὶ εἰς ἀρχαιοτέρας παραδόσεις ἀποβλέψας ἀλλ' ὀρμηθεὶς ἐκ συναισθήματος αἰδοῦς, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν θὰ περιωρίζετο εἰς ἡμιτελῆ μέτρα ἀλλὰ θὰ παρίστα τὴν θεὰν ἐντελῶς ἐνδεδυμένην, ὡς εἶνε τὰ ἀγάλματα τῆς Ἀκροπόλεως.

Τὰ ἐν σχήματι γυμνῶν γυναικῶν ὑποστηρίγματα κατόπτρων δὲν εἶνε σπάνια κατὰ τὸ τέλος τῆς 6ης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 5ης ἑκατονταετηρίδος¹, ὡς δεικνύουσι, πρὸς τῷ ἀγαλματίῳ τοῦ Wilde (ἴδ. ἄνωτ.), πούς κατόπτρου ἐξ Ἐρμιόνης², ἕτερος ἐξ Ἀμυκλῶν³, ἕτερος εὐρεθεὶς ἐν Cera⁴ καὶ τέλος ἕτερος ἐκ Πελοποννήσου⁵, ὅστις προφανεῖς παρέχει ἀναλογίας πρὸς τὸ ὑπ' ἐξέτασιν ἀγαλμάτιον. Ἡ μορφή, ἥτις βεβαίως δὲν εἶνε ἐνδεδυμένη⁶, ἔχει πράγματι ἀμφοτέρους τοὺς πῆχεις ὑψωμένους καὶ θὰ συνείχετο μετὰ τοῦ δίσκου κατὰ τρόπον ὁμοίον τῷ ἡμετέρῳ κατόπτρῳ.

Διὰ τοὺς ἐκτεθέντας λόγους τὸ διάζωμα⁷ τῆς Ἀφροδίτης, ἂν δὲν ἐλήφθη ἐκ τῶν μορφῶν «Ἀπόλλωνος», δύναται κάλλιστα νὰ ἔλκη τὴν καταγωγὴν του ἐκ τῆς Φοινικικῆς Ἀστάρτης. Σημειωτέον ὅμως ὅτι τὸ συμπέρασμα τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ χρονολογικὸν τεκμήριον δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ εἴτε πρὸς ὀρισμὸν τῆς χρονολογίας τοῦ ὑπ' ἐξέτασιν ἀγαλματίου εἴτε πρὸς ἐξακρίδωσιν τῆς καταγωγῆς καὶ ἐξέλιξιν οὕτως εἰπεῖν τῆς γενεαλογίας τοῦ τύπου ὃν ἀνέλαβεν ὑστερώτερον καὶ μετεποίησεν ὁ Φειδίας.

¹ Ἡ καταγωγὴ τῆς παραστάσεως ταύτης ζητητέα οὐχὶ ἐν Φοινικῇ ἀλλ' ἐν Αἰγύπτῳ. Ἴδε Perrot, *H. de l'Art*, II, σ. 792, εἰκ. 450-1.

² *Anzeiger*, 1890, σ. 94. — Körte, *Arch. Studien H. Brunn dargebracht*, σ. 26. — *Bronzes du Polytechnion*, σ. 36 σημ. 3.

³ Ἐφημερίς Ἀρχαιολογική, 1892 σ. 19 πίν. I. — *Monuments de l'Association des études grecques*, 1891-2, σ. 30, ἀρ. 41. — *Bronzes du Polytechnion*, σ. 38-39, ἀρ. 150 εἰκ. 1 (ἀρ. 7548 τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου).

⁴ Körte, *Arch. Studien H. Brunn dargebracht*, σ. 26-7.

⁵ *Bronzes du Polytechnion*, σ. 161-2, ἀρ. 879, πίν. III, 2 (ἀρ. 7540 τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου).

⁶ Αἱ συγκεκολλημένω χιτῶνι ἐνδεδυμένοι μορφαί, ὡς π. χ. ἡ ἐν πίνακι X τῶν *Musées d'Athènes* εἰκονιζομένη, ἢ τὸ ὑπ' ἀρ. 6450 χαλκοῦν ἀγαλμάτιον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, δὲν ἔχουσιν οὐδὲ δύναται νὰ ἔχωσι τὰς κνήμας κεχωρισμένας.

⁷ Τὸ διάζωμα τοῦ ὑπ' ἐξέτασιν ἀγαλματίου (διάφορον τῶν χαλκῶν ἀγαλμάτων τῆς Δωδώνης καὶ τῆς Ὀλυμπίας) σύγκριται, ὡς περ ἐν τῷ ἀρ. 6578 χαλκῷ ἀγαλματίῳ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐκ περικεκομμένης περισκελίδος μετὰ τεμαχίου ὑφάσματος ὅπερ καταπίπτει εἰς τὰ ἔμπρὸς διέρχεται διὰ τῶν σκελῶν καὶ κομβοῦται ὀπισθεν ἐν τῇ ζώνῃ.

Ἵπολείπεται νὰ ἐξετάσωμεν τὸ ὑπόθεμα τοῦ ἀγαλματίου, ἀκολούθως τὸ συνέχον αὐτὸ μετὰ τοῦ δίσκου καὶ τέλος τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας αὐτοῦ.

Ἡ χελώνη εἶνε ἀτυχῶς, ὡσπερ ἅπασα ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγαλματίου, κατιωμένη καὶ κακῶς διατηρημένη. Δὲν δυνάμεθα ἄρα, ὃ θὰ ἦτο ἴσως δυνατὸν, νὰ ὀρίσωμεν τὴν χρονολογίαν τοῦ ἀγαλματίου διὰ τῆς συγκρίσεως καὶ κατὰ τὰς ἀναλογίας τῆς χελώνης ταύτης πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν αἰγιναιῶν νομισμάτων παραστάσεις. Τὸ ὠρειδῆς, σχεδὸν στρογγύλον σχῆμα τοῦ χελωνίου, οἱ σχεδὸν εἰς τὰ ἔσω σύνεσταλμένοι πόδες καὶ ἡ ἔλλειψις παντὸς ἐν τῷ χελωνίῳ κοσμήματος¹ ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν μόνον νὰ ἐκλάβωμεν αὐτὸ προγενέστερον τοῦ 480, τῆς περιόδου δηλ. καθ' ἣν ἄρχεται² ὅλως νέος τύπος τῶν αἰγιναιῶν νομισμάτων.

Ἄλλὰ τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον εἶνε ὅτι ἡ χελώνη δὲν κεῖται ὀριζοντίως ἐν σχέσει πρὸς τὴν μορφήν, καθέτως ἰσταμένην, ἀλλὰ πλαγίως, καὶ τοσοῦτον, ὥστε ἂν θέσῃ τις τὴν χελώνην ὀριζοντίως καὶ ἀγάγῃ ἀπὸ τοῦ ὀπισθεν κρανίου τῆς μορφῆς κάθετον γραμμὴν, ἡ κάθετος αὕτη πίπτει ἐπτὰ περίπου ἑκατοστόμετρα ὀπισθεν τῆς χελώνης. Ἐπειδὴ δὲ οὐδένα λόγον ἔχομεν ἵνα ὑποθέσωμεν ὅτι πρὸς τῷ ὑποθέματι τούτῳ ὑπῆρχε καὶ ἕτερον ὑπόθεμα δι' οὗ, ἀντιθέτως κεκλιμένου, ἀποκαθίστατο ἡ ἰσορροπία, συμπεραίνομεν ὅτι τὸ ἀγαλμάτιον δὲν ἐδύνατο οὐδ' ἦτο προωρισμένον νὰ ἴσταται καθέτως. Τὸ ὑπόθεμα ἄρα δὲν ἐχρησίμευε τῷ ἀγαλματίῳ ὡς βάσις. Ἐπειδὴ δὲ ἐξ ἄλλου οὐδὲν ἴχνος δακτυλίου διακρίνεται ἐν τῷ δίσκῳ, δι' οὗ θὰ ἐδύνατο τὸ κάτοπτρον νὰ ἀναρτᾶται, ἔπεται ὅτι τὸ προκείμενον κάτοπτρον εἶνε εἶδος κατόπτρου μετὰ λαβῆς· εἶχον ἄρα δίκαιον γράφας ἐν τοῖς Bronzes du Polytechnion (σ. 36, σημ. 4) ὅτι τὰ μετὰ ποδὸς κάτοπτρα οὐδὲν ἕτερον ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἢ κάτοπτρα μετὰ λαβῆς· μόνον ὑστερώτερον τὰ κάτοπτρα ἐδύνατο νὰ ἴστανται καθέτως, διότι τὰ ἀγαλμάτια εἶχον πλέον βάσιν ὀριζοντίαν πληροῦσαν τὸν προορισμὸν τῆς³.

¹ Πρβ. πρὸ πάντων *Catal. of Greek coins* πίν. XXIV, 3, 9.

² *Catal. of Greek coins*, πίν. XXIV, 10 κέ.

³ Αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὰ «ἀγαλμάτια Ἀπόλλωνος», διότι αἱ κεφαλαὶ βοῶν ἢ κριῶν δὲν ἐχρησίμευσον προφανῶς ὡς ἀληθεῖς βάσεις.

Ὁ τρόπος δὲ τῆς συνοχῆς τοῦ ἀγαλματίου μετὰ τοῦ δίσκου παρέχει οὐχ ἥττον ἐνδιαφέρον. Ἐν πρώτοις ἡ διάθεσις τοῦ ἀγαλματίου δὲν εἶνε ἐκείνη ἣν συνήθως ἔχουσι τὰ γυναικίμορφα ταῦτα ὑποστηρίγματα. Ἄντι νὰ κρατῆ τι, ἡ μορφή (ἐννοεῖται ὅτι περὶ ἀνυψώσεως τοῦ χιτῶνος δὲν δύναται νὰ γείνη λόγος ἀφ' οὗ χιτῶνα δὲν φέρει ἡ μορφή) ἐκτείνει τοὺς βραχίονας κατὰ τρόπον τοιοῦτον ὥστε ὁ μὲν ἀγκῶν κεῖται ἐν τῇ αὐτῇ τῶν ὤμων ὀριζοντίᾳ γραμμῇ, οἱ δὲ πήχεις εἶνε ἐπαισθητῶς κάθετοι· ἀμέσως ἄρα καὶ οὐχὶ μεσάζοντος λέοντος, Σφιγγὸς ἢ Ἑρωτος, ἔφερον ἡ μορφή τὸ ὑπόθεμα τοῦ δίσκου. Ἡ στάσις τοῦ ἀγαλματίου εἶνε ἡ αὐτὴ τῇ τῶν «ἀγαλματίων Ἀπόλλωνος», ὑποστηριγμάτων δίσκων ἢ λαβῶν φιαλῶν¹, εἶνε δέ, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, τὸ δεύτερον γυναικεῖον ἀγαλμάτιον ὃ ἔχει τοιαύτην διάθεσιν, διότι μέχρι τοῦδε ἐν μόνον ἐγνωρίζον².

Τὸ ὑπόθεμα τοῦ δίσκου (πλ. 0,046) ἔχει σχῆμα ἰωνικοῦ κιονοκράνου. Αἱ ἔλικες δὲν συσπειροῦνται κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν τῶν ἐλικῶν κιονοκράνου (ὡς ἐν ταῖς λαβαῖς φιαλῶν), ἀλλὰ τούναντίον συσπειροῦνται πρὸς τὰ ἔσω. Ἐπι δέ, κατ' ἀναλογίαν πάντοτε πρὸς τὰ ἰωνικά κιονόκρανα, τὸ μεταξὺ τῶν ἐλικῶν περιεχόμενον μέρος ἐξογκοῦται καὶ φαίνεται μάλιστα κεκυρτωμένον. Ἐν τοῖς «ἀγαλματίοις Ἀπόλλωνος» δὲν γνωρίζω ὁμοίον τι, ἐξαιρουμένων τινῶν τοῦ Μουσείου Νεαπόλεως³· ἀλλ' ἐν τούτοις αἱ ἔλικες, ἀντὶ νὰ εἶνε παχεῖαι καὶ συνεχεῖς, εἶνε ἀποκεχωρισμέναι διὰ μακροῦ καὶ σκληροῦ ὀριζοντίου στελέχους.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὑπόθεμα τοῦ δίσκου εἶνε βραχύ, διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐδέησε νὰ εἶνε παχὺ (περὶ τὸ ἡμισυ ἑκατοστόμετρον) καὶ ὄχι ἀπλῶς νὰ ὑποστηρίζεται ἀλλὰ νὰ φέρηται πραγματικῶς ὑπὸ τῶν βραχιόνων τοῦ ἀγαλματίου. Τοιοῦτοτρόπως τὰ δάκτυλα τῶν χειρῶν τῆς Ἀφροδίτης εἶνε τοποθετημένα ὀλοσχερῶς κατὰ μῆκος καὶ ὁ ἀντίχειρ ὀπισθεν, ἵνα κρατῶνται αἱ ἔλικες ὅσον τὸ δυνατὸν ἰσχυρότερον. Ἐν ἐκείνοις δὲ τοῖς κατόπτροις ἐν οἷς τούναντίον τὸ ὑπόθεμα εἶνε εὐρὺ καὶ περιβάλλεται ὑπὸ δύο

¹ *Bronzes du Polytechnion*, ἀρ. 67, σ. 20.

² *Bronzes du Polytechnion*, ἀρ. 879, σ. 161, πίν. III, 2 (ἀρ. 7540 τοῦ Ἑθνικοῦ Μουσείου).

³ *Musée de Naples*, ἀρ. 5564 - 5,5970.

ἀνεφγμένα ἐχόντων τὰ φύλλα ἡμιανθεμίων, ὁ δίσκος ἀρκούντως ὑποστηρίζεται, ὥστε οἱ δάκτυλοι κείνται ἀπλῶς ὀπισθεν τοῦ ὑποθέματος. Ἡ διάθεσις αὕτη εἶνε ἢ τὰ μάλιστα συνήθης, ἐν ᾧ ἢ τοῦ ὑπ' ἐξέτασιν κατόπτρου εἶνε σπανιωτάτη. Ἐν μόνον παράδειγμα ἀναφέρω, περιέργον χαλκοῦν ἀγαλμάτιον (ὑποστήριγμα κατόπτρου) ἐκ Πτώφου ὅπερ ἱκανὴν ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸ προκείμενον ἀγαλμάτιον Ἀφροδίτης¹.

Ἡ ἔνθεσις δὲ τοῦ δίσκου γίνεται κατὰ τὸν συνήθη τρόπον. Ὁ δίσκος παχύνεται κατὰ τὴν περιφέρειαν καὶ εἰσέρχεται ἐν ὀριζοντίᾳ τομῇ τοῦ ἀνωτέρου μέρους τοῦ ὑποθέματος, ὅθεν ἐκφύεται κάθετον ἀνθέμιον ὑποστηρίζον ὀπισθεν τὴν ἐσωτερικὴν ὄψιν τοῦ κατόπτρου. Τοῦτο (δηλ. ὁ δίσκος, ὅστις ἔχει διάμετρον 0,182) εἶνε ὀλίγον κεκυρτωμένον καὶ κοσμεῖται, ὡς φαίνεται, κατὰ τὴν περιφέρειαν διὰ κυματίου ἢ ἀστραγάλου ἐλάχιστα διακρινομένου.

Τὸ ἀγαλμάτιον, ὃ ἔχει ὕψος 0,137, εἶνε ἀξιωματικὸν κατὰ τοῦτο ὅτι τὴν προτομὴν ἔχει ὀλίγον ἀνεπτυγμένην καὶ τὰ σκέλη τοῦναντίον μακρὰ καὶ λεπτά. Καὶ ταῦτα μὲν εἶνε γνωρίσματα ἃ ἔχουσι πολλαὶ λαβαὶ φιαλῶν, δὲν ἔχει ὅμως οὕτως καὶ ὡς πρὸς τὴν ὅλως ἰδιαίχουσαν γραμμὴν ἥτις ἀπὸ τῶν ὤμων μέχρι τῶν γονάτων δηλοῖ τὸ περίγραμμα ὀρίζουσα τὴν σκιαγραφίαν τοῦ σώματος. Ἀπὸ τῶν ὤμων μέχρι τῆς ὀσφύος ἡ γραμμὴ εἶνε σκληρά, ἐλάχιστα καμπυλοῦται καὶ ἀποτόμως κάμπτεται κατὰ τὸν ἀγκῶνα ἀποτελοῦσα οὕτω καμπύλην ὅλως διάφορον τῆς χαλαρᾶς ἐκείνης καμπύλης ἣν βλέπομεν ἐν τοῖς «ἀγαλματίοις Ἀπόλλωνος» τοῦ ἀττικοῖωνικοῦ τρόπου ἐργασίας². Ἀπὸ δὲ τῆς ὀσφύος κολπώδης γραμμῆς δεικνύει τὴν συνεχῆ τοῦ σώματος ἐξόγκωσιν ἣ ἔπεται βαθμιαία λέπτυνσις μέχρι τῶν γονάτων καὶ εἶτα νέα καμπύλη μέχρι τῶν ποδῶν· πάντα δὲ ταῦτα ἄνευ διακοπῆς τινος, ἀσφαλῶς καὶ οὐχὶ ἄνευ χάριτός τινος. Ὁ διαχωρισμὸς τῶν ἰσχύων ἀπὸ τῶν μηρῶν καὶ αὕτη ἢ ὑπὸ ἔποψιν ἀνατομικὴν δὴλωσις τῶν καθέκαστα τίθενται ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ σχετικῶς πρὸς

τὴν κομψότητα καὶ εὐκρίνειαν τοῦ περιγράμματος. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὴν ἀντίθεσιν τῆς εὐθείας ταύτης γραμμῆς καὶ τῆς εὐστόχως καὶ ἐν ἀκριβείᾳ δεδηλωμένης καμπύλης παρατηροῦμεν καὶ ἐν τισὶ χαλκοῖς ἀγαλματίοις αἰγιναίου τρόπου ἐργασίας, οἷον ἐν ἀγαλματίῳ τοῦ Λούβρου¹ καὶ ἐν τινὶ ὁμοίῳ ἀγαλματίῳ εὐρεθέντι ἐν τῇ Ἀκροπόλει². Τοῦτοι προσθετέον ἐν ἡ δύο ὑποστηρίγματα τῆς αὐτῆς προελεύσεως³ καὶ ἀγαλμάτιον εὐρεθὲν ἐν Πτώφῳ, ὃ ἐκλαμβάνω ὡς ἔργον τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου⁴. Ἄν τις ἐξετάσῃ, ἐν παραδείγματι, τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν περίγραμμα τῶν σκελῶν τοῦ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἀγαλματίου ὑπ' ἀρ. 6576 καὶ τοῦ «ἀγαλματίου Ἀπόλλωνος» ὑπ' ἀρ. 6568, θέλει ἐκπλαγῆ παρατηρήσας οἷαν παρέχουσι ταῦτα ἀναλογίαν πρὸς τὸ προκείμενον ἀγαλμάτιον.

Ἡ διάθεσις δὲ αὕτη καὶ ἡ διάπλασις τῶν βραχιόνων δὲν στεροῦνται ἐνδιαφέροντός τινος, ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος ἐν σχέσει πρὸς ἀγαλμάτια τοιοῦτου εἶδους. Ἐν τοῖς ὡς ἔρρισμα χρησιμεύουσιν ἀγαλματίοις ἰωνικοῦ τρόπου ἐργασίας οἱ πήχεις εἶνε ἐν γένει ἀκριβῶς κάθετοι καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικροὶ καὶ ὀγκώδεις⁵· ἡ ἐντύπωσις δ' ἦν ταῦτα προξενουσί δὲν ἔχει τι τὸ λεπτόν καὶ γοργὸν ἀλλὰ βαρὺ καὶ χαλαρόν. Παραβάλλων τις τοῦναντίον ἀγαλματίᾳ τινὰ «Ἀπόλλωνος» αἰγιναίου τρόπου ἐργασίας ἐκπλήσεται ἐφ' ἣ παρατηρεῖ προφανεῖ τάσει τοῦ τεχνίτου ὅπως ἀφήσῃ ἐλευθέραν τὴν κεφαλὴν καὶ ὅπως λεπτύνῃ τοιοῦτοτρόπως καὶ μηκύνῃ τοὺς πήχεις ὥστε νὰ φαίνωνται οὕτοι ὅτι μόλις ἄπτονται τοῦ ὑποθέματος ὃ φέρουσι. Τὸ ἐκ Πτώφου ἀγαλμάτιον εἶνε ὡς πρὸς τοῦτο ἰδιαίχοντως διδακτικόν, διότι καὶ ἡ διάθεσις τῶν βραχιόνων καὶ ἡ πλαστικὴ τούτων μορφή, ἰδίως ἢ τοῦ δεξιῦ βραχίονος, εἶνε ἐντελῶς ἢ αὕτη τῇ τοῦ ἡμετέρου ἀγαλματίου.

Ἡ κεφαλὴ δὲ τοῦ ἀγαλματίου, ὅσον κατεστραμμένη ὑπὸ τῆς κατιώσεως καὶ ἂν εἶνε, ἱκανῶς συμβάλλεται πρὸς ἐξακρίβωσιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ ἔρ-

¹ *Jahrbuch*, 1892, σ. 127 - 140 πίν. IV (Kalkmann).

² Ἀρ. 6576 Ἐθνικοῦ Μουσείου.

³ Ἀρ. 6563, 6568 Ἐθν. Μουσείου.

⁴ *B. C. H.* 1887 πίν. XII.

⁵ Πρβ. τὰ ἐν τῇ Ἀκροπόλει εὐρεθέντα ἀγαλμάτια ὑπ' ἀρ. 6558, 6565, 6567, 6571. Τὰ ὑπ' ἀρ. 6570 καὶ 6575 δὲν ἔχουσι τοὺς βραχίονας καθέτους, εἶνε ὅμως ὅλως διαφόρου τρόπου ἐργασίας.

¹ *B. C. H.*, XI, 1887 πίν. XII. Πρόσθετες τὸν ἀρ. 488 τοῦ Schumacher, *Bronzes de Karlsruhe*, πίν. V. 1, XII, 2.

² Πρβ. τὰ ὑπ' ἀρ. 6558, 6565, 6567, 6571 κτλ. ἀγαλμάτια τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως.

γου. Καί ἐν πρώτοις ἡ κόμμωσις εἶνε χαρακτηριστική. Νομίζω ὅτι ἄνω τοῦ μετώπου διέκριναν τὴν μίαν ἢ τὰς δύο ἐκείνας σειρὰς βοστρύχων, αἵτινες ἀπαντῶσιν ἐν ἅπασιν σχεδὸν τοῖς ἔργοις τοῦ αἰγιναίου ἐργαστηρίου, εἰ καὶ δὲν δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς ἀποτελοῦσαι ἴδιον γνώρισμα τῶν αἰγιναιῶν ἔργων¹, ἀλλὰ τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω ἕνεκα τῆς κακῆς ἐν τῷ μέρει ἐκείνῳ διατηρήσεως τοῦ ἀγαλματίου. Εὐτυχῶς ὅμως ἡ κόμη διατηρεῖται κάλλιον ἐν τοῖς ὀπισθίοις. Αἱ τρίχες κατέρχονται ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ ἀυχένου εἰς παραλλήλους βοστρύχους λεπτυνομένους πρὸς τὰ κάτω ἔνθα καταλήγουσιν εἰς ἀπλοῦν κόμβον· ἀλλ' ἡ κόμμωσις αὕτη δὲν εἶνε λίαν συνήθης². Ἐν τοῖς πολλοῖς ἐν τῇ Ἀκροπόλει εὐρεθεῖσιν ἀγαλματίοις ἅπαξ μόνον ἀπαντᾷ αὕτη ἐν τινὶ ἀγαλματίῳ, ὃ ἄλλων λόγων ἕνεκα δέον νὰ ἐκλάβῃ τις ὡς ἔργον αἰγιναιῶν³, τούναντίον ἀπαντᾷ αὕτη ἐν τῷ ἐκ Πτώου «Ἀπόλλωνι» (ἰδ. ἄνωτ.) ὃν δικαιούμεθα νὰ ὑπολαμβάνωμεν ὡς ἔργον τοῦ αἰγιναίου ἐργαστηρίου.

Ἡ κεφαλὴ εἶνε σαφῶς ἀποκεχωρισμένη τῶν ὤμων διὰ λαίμοῦ μακροῦ καὶ χαρακτηριστικοῦ⁴. Τὸ σχῆμα αὐτῆς εἶνε τέλειον καὶ συμπαγές, σχεδὸν τετράγωνον, τὸ πηγούνιον εὐρὺ καὶ ἰσχυρόν, ἀποτελοῦν σχεδὸν ὀρθὴν γωνίαν μετὰ τοῦ προσώπου, καὶ ἰκανῶς προέχον καὶ τὸ μέτωπον ταπεινὸν καὶ εὐρὺ. Οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν εἶνε, ὡς περ ἐν τισὶ χαλκοῖς ἀγαλματίοις ἰωνικοῦ τρόπου ἐργασίας, στρογγύλοι καὶ ἐξέχοντες ἐντὸς ῥόμβου⁵· ἀμυγδαλωτοί, τὸ σχῆμα σχεδὸν τριγωνικοὶ καὶ ἐλάχιστα κεκλιμένοι, πληροῦσι οὗτοι τὴν κόγχην ὁμοιοσχήμως ἐξέχοντες. Ἡ ῥίς εἶνε χονδρὴ καὶ ἰσχυρὰ καὶ τὰ χεῖλη καὶ ἰδίως τὸ ἀνώτερον χεῖλος, παχέα καὶ κυρτά⁶.

¹ Πρβ. τὸ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἀγαλμάτιον ὑπ' ἀρ. 6576 τοῦ Ἐθν. Μουσείου, τὸ ἐν Λούβρω ἀγαλμάτιον τὸ ἐν *Jahrbuch*, 1892 πίν. IV, τὸ ἐκ Πτώου τῆς Βοιωτίας (*B. C. H.* 1887, πίν. XII), καὶ τὸν πολεμιστὴν τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τῆς Αἰγίνης (*Brunn-Bruckmann*, πίν. 26). Νομίζω δὲ ὅτι δύναμαι νὰ προσθέσω τούτοις τὴν ἐκ Κυθήρων κεφαλὴν (*Brunn-Bruckmann*, πίν. 222) καὶ τὴν ὀραίαν κεφαλὴν Ludovisi (*ibidem*, πίν. 223).

² Ἡ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Piombino εἶνε διάφορος καὶ ἰδιοτρόπως μᾶλλον πολὺπλοκος.

³ Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον ὑπ' ἀρ. 6586 ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως.

⁴ Πρβ. τὴν κεφαλὴν Ludovisi καὶ τὰ ὑπ' ἀρ. 6566 καὶ 6572 ἀγαλμάτια ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. Τὸ ἐκ Πτώου ἀγαλμάτιον διαφέρει μικρὸν τι.

⁵ Πρβ. τὰ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἀγαλμάτια ὑπ' ἀρ. 6558, 6567.

⁶ Τὰ αὐτὰ γνωρίσματα ἐν τοῖς καθέκαστα τοῦ προσώπου ἔχουσι τὸ

Ἐν τούτοις τὸ καθόλου σχῆμα τοῦ προσώπου δὲν εἶνε τὸ σχεδὸν τετράγωνον ἢ τοῦλάχιστον τραπεζοειδὲς ἐκεῖνο σχῆμα τῶν ἐξ Ἄργους χαλκῶν ἀγαλματίων¹. Αἱ ἀκμαῖαι παρειαὶ δὲν περιορίζονται ὑπὸ εὐθέων ἐπιπέδων, τὸ εὐρὺ μέτωπον δὲν εἶνε τετράγωνον, τέλος τὰ παχέα χεῖλη δὲν εἶνε καθειμένα κατὰ τὰς γωνίας. Συνελόντι δ' εἰπεῖν τὸ ὅλον, τὸ τε πρόσωπον καὶ τὸ σῶμα αὐτό, παρέχει ἐντύπωσιν ἥττονος αὐστηρότητος καὶ μείζονος κομψότητος. Ἡ Αἰγίνα κατ' ἀκολουθίαν τῶν συνεχῶν καὶ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐπιβαλλομένων αὐτῆς σχέσεων μετὰ τῶν Ἀθηναίων δὲν ἐδυνήθη νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ἐπιδράσεως τῶν Ἰώνων², ὡς περ τὸ Ἄργος (σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ τὸ Ἄργος αὐτὸ μόνον κατὰ τὴν Ε' ἑκατονταετηρίδα κατάρθρωσε τοῦτο).

Ἵπολείπεται νὰ ἐξετάσωμεν ἂν εἶνε δυνατὸν νὰ ὀρίσωμεν τὴν χρονολογίαν τοῦ προκειμένου ἀγαλματίου ἢ τοῦλάχιστον νὰ ὀρίσωμεν τὴν θέσιν ἣν τοῦτο κατέχει ἐν τοῖς σωζομένοις αἰγιναιῶσι ἔργοις. Εἶνε τοῦτο προγενέστερον βεβαίως τῶν ἐν Μονάχῳ ἀγαλμάτων τῶν ἀετωμάτων. Τὸ πρόσωπον δὲν ἔχει τὸ σαφές ἐκεῖνο καὶ ἀσφαλές ὠσειδὲς σχῆμα τῆς Ἀθηναῖς τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος³. Ἡ περίφημος δὲ κεφαλὴ Ludovisi⁴, (αἰγιναιῶν ἔργον κατ' ἐμὴν γνώμην), εἶνε ὡσαύτως ὑστερωτέρα ἅτε πεποιημένη κατὰ τρόπον ἐλευθερώτερον καὶ ἐπιδεξιώτερον. Τούναντίον δὲ ἡ ἐκ Κυθήρων κεφαλὴ⁵, ἣτις ὡσαύτως φαίνεται αἰγιναιῶν ἔργον, ἔχει μείζονας ἀναλογίας πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἀφροδίτην. Τὸ δὲ ἐν Λούβρω ἀγαλμάτιον⁶ καὶ τὸ ἀκριβὲς σχεδὸν ἀντίτυπον αὐτοῦ, τὸ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἀγαλμάτιον⁷, εἶνε προφανῶς ἀρχαιότερα· ἔχομεν ἄρα δύο σειρὰς αἰγιναιῶν ἔργων ἧτοι δύο ὄρια, τὸ μὲν

ἐν Λούβρω χαλκοῦν ἀγαλμάτιον (ἰδ. ἄνωτ.) τὸ ὑπ' ἀρ. 6567 ἀγαλμάτιον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, καί, ὀλίγον τι τροποποιημένα, ἡ κεφαλὴ Ludovisi.

¹ *Bronzes du Polytechnion*, 881, πίν. IV, 2 (ἀρ. 7605 τοῦ Ἐθν. Μουσείου).—Πρβ. τὸ ἐκ Λιγουριῶ (παρὰ τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαυρίῳ) χαλκοῦν ἀγαλμάτιον (50 *Winckelmannsprogramm*, Furtwängler).

² Πρβ. περίφημον ἀγγεῖον πρωτοαττικῶ ῥυθμοῦ καὶ ἀγάλματα ἀττικῶ τρόπου ἐργασίας εὐρεθέντα ἐν Αἰγίνῃ, *Athenische Mittheilungen* VIII, 1883, πίν. 17, σ. 373-380 (Furtwängler).

³ *Brunn-Bruckmann*, πίν. 121.

⁴ *Ibidem*, πίν. 223.

⁵ *Ibidem*, πίν. 222.

⁶ *Jahrbuch*, 1892, πίν. 4.

⁷ Ἄρ. 6576 Ἐθν. Μουσείου.

ἀρχαιότερον τὸ δὲ ὑστερώτερον, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἴσταται τὸ ἡμέτερον ἀγαλμάτιον.

Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχουσιν ἕροι συγκρίσεως ἀκριβέστεροι καὶ προσεχέστεροι; Ἄς παραβάλωμεν τὸ ἡμέτερον ἀγαλμάτιον πρὸς τὸ ἐκ τοῦ Πτώου¹. Ἡ καθολικὴ τοῦ προσώπου καμπυλότης, τὸ σχῆμα τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ρινὸς καί, ἐφ' ὅσον εἶνε δυνατὸν νὰ διακρίνη τις, τὸ περίγραμμα τοῦ στόματος εἶνε τὰ αὐτά. Τὰ δύο ἄρα ἔργα ἐκ τῆς αὐτῆς προέρχονται χρονικῆς περιόδου. Ἐξ ἄλλου δὲ οἱ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως «Ἀπόλλωνες» ὑπ' ἀρ. 6572 καὶ 6566 πλειότερον προσπελάζουσι τῷ ἡμέτερῳ ἀγαλματίῳ. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι εἶνε προδήλως τῶν νεωτέρων χαλκῶν ἀγαλματίων τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει εὑρεθέντων, ἐξαιρουμένων τινῶν ἀγαλματίων ἅτινα εἶνε μὲν ἀττικά ἀλλ' ἐποιήθησαν προφανῶς κατὰ νεώτερα ὑποδείγματα αἰγιναιῶν ἢ ἀργεῖα καὶ σικυώνια, δὲν δύναμαι νὰ ἐκλάβω αὐτοὺς ὡς προερχομένους ἐξ ἐποχῆς προγενεστέρας τῶν πρώτων χρόνων τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος· εἰς ταύτην ἄρα τὴν χρονικὴν περίοδον δυνάμεθα νὰ τάξωμεν τὸ ἡμέτερον ἀγαλμάτιον.

Ἄν ὁ ἐκ Πτώου Ἀπόλλων εἶνε ἔργον τῶν αὐτῶν χρόνων καὶ τοῦ αὐτοῦ τρόπου ἐργασίας, ὡς ἐπειράθημεν νὰ δείξωμεν, τὸ γεγονός, ἢ ὑπαρξίς δηλ. ἐν Βοιωτίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος ἔργου προφανῶς αἰγιναιῶν, εἶνε ἀρκούντως ἐνδιαφέρον. Ἄλλα ἐν τῷ ἱερῷ εὑρεθέντα χαλκᾶ ἀγαλμάτια εἶνε ἰωνικὰ καὶ πιθανώτατα χαλκιδικὰ¹. Ἄλλ' ἂν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος ἀπετάθη τις οὐχὶ εἰς τὴν πλησιέστατα κειμένην Χαλκίδα ἀλλ' εἰς τὴν σχετικῶς μεμακρυσμένην Αἴγιναν, ὁ λόγος τούτου θὰ εἶνε ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν κατεσκευάζοντο πλέον ἐν Χαλκίδι χαλκᾶ ἀγαλμάτια. Ἡ χαλκιδικὴ ἄρα βιομηχανία εἶνε, ὡς καὶ πρότερον εἰκαζόντινες, προγενεστέρα τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος. Μόνον περὶ τὴν 500 π. Χ. ἤρξατο διαδιδόμενη καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν Βοιωτίαν, ἡ φήμη καὶ ἡ ἐπίδρασις τῶν αἰγιναιῶν χαλκουργῶν καὶ γλυπτῶν.

Τῆ 19^α Μαΐου 1895

A. DE RIDDER

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΞ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

(πίναξ 8)

Ὁ πίναξ 8 εἰκονίζει ἀνάγλυφον εὑρεθὲν ἐν ταῖς ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαυρίᾳ ἀνασκαφαῖς εἰς ἀπόστασιν πεντήκοντα περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εἶνε πεποιημένον ἐκ πεντελησίου μαρμάρου καὶ ἔχει τάσδε τὰς διαστάσεις: Ὑψος 0,62, μῆκος 0,94 καὶ ἄνω (κατὰ τὸ κυμάτιον) 1,09, πᾶχος 0,19 καὶ ἄνω (κατὰ τὸ κυμάτιον) 0,27². Δὲν εἶνε δὲ αὐτοτελὲς ἀλλὰ μέρος ὄλου τινὸς ἐκ τεσσάρων τοῦλάχιστον πλακῶν ἀποτελουμένου, εἶνε δηλ. ἢ μία τῶν πλευρῶν μνημείου τινός, οὗ καὶ αἱ τέσσαρες, ὡς φαίνεται,

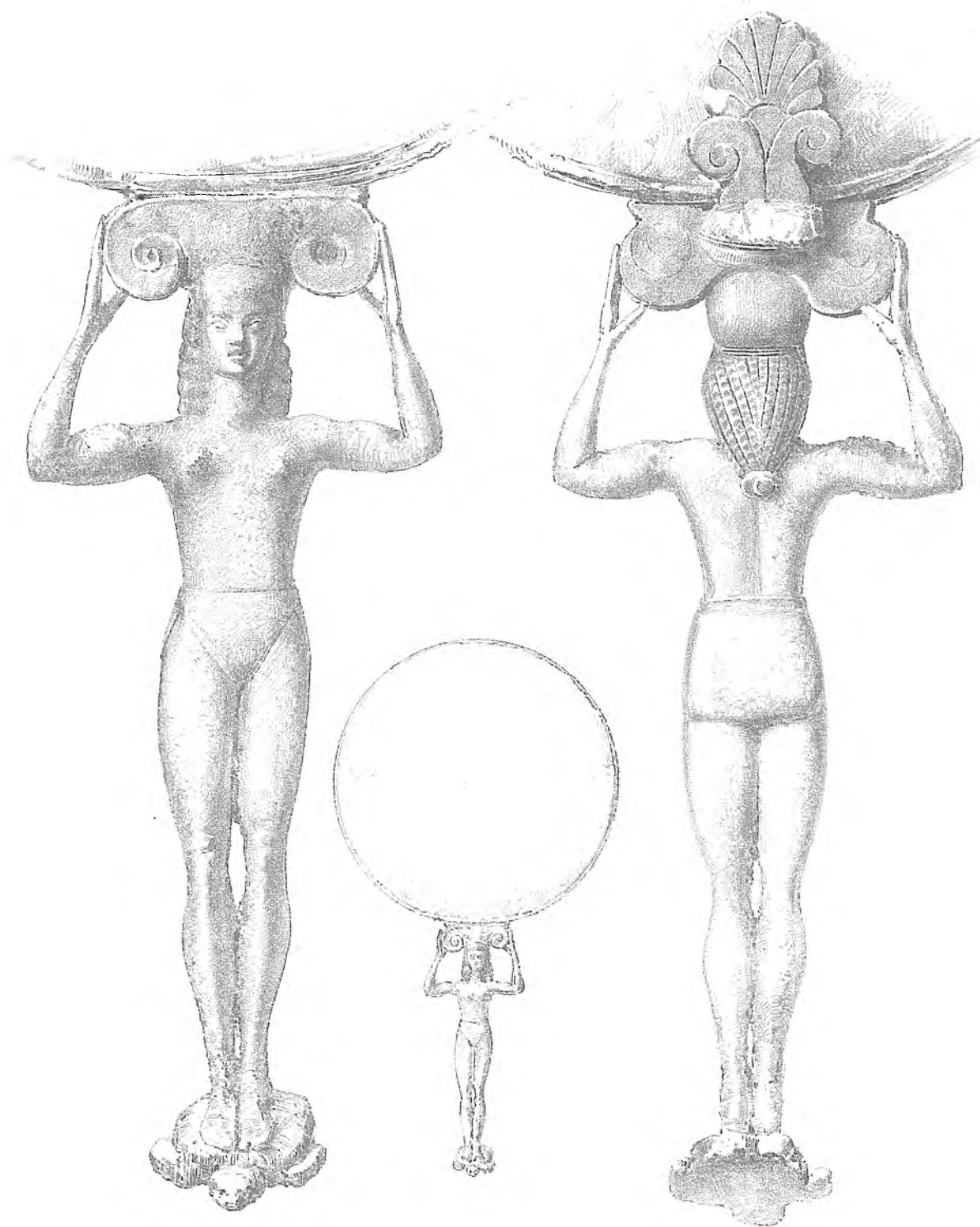
πλευραὶ ἐκοσμοῦντο ἀναγλύφοις μορφαῖς. Τοῦτο δηλοῦται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ προκειμένη πλάξ φέρει πρὸς τούτοις ἀνάγλυφα καὶ κατὰ τὰς δύο στενάς πλευράς, ἃ ἀπετέλουν προφανῶς συνέχειαν τῶν ἐν ταῖς παρακειμέναις πλευραῖς τοῦ μνημείου ἀναγλύφων παραστάσεων. Φέρει δ' αὐτὴ καὶ ὅπας κατὰ τὴν ἄνω πλευράν, δι' ὧν συνεδέετο διὰ σιδηρῶν δεσμῶν μετὰ τῶν παρακειμένων πλακῶν.

Ἐν τῇ μεγάλῃ πλευρᾷ τῆς προκειμένης πλακὸς εἰκονίζονται δύο μορφαί, ἢ μὲν καθήμενη, ἢ δὲ ἴσταμένη. Ἡ ἐπὶ θρόνου μεγαλοπρεπῶς καθήμενη μορφή εἶνε προφανῶς ὁ Ἀσκληπιός, διότι μεγάλην ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὰ ἐν ταῖς αὐταῖς ἀνασκαφαῖς εὑρεθέντα δύο ἀνάγλυφα τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὰ ἐν τῇ Ἐφημερίδι ταύτῃ (1894, πίναξ 1) δημοσιευμένα.

¹ B. C. H., 1886, πίν. 9 et 1888, πίν. 11.

¹ B. C. H., 1887 πίν. 12.

² Τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἔχει δημοσιευθῆ εἰκὼν ἐν τῷ ἄρτίως ἐκδοθέντι ὑπὸ τῶν Defrasse καὶ Lechat συγγράμματι «Épidaure». Paris, 1895, σ. 87.

ΚΑΤΟΠΤΡΟΝ ΕΞ ΑΙΓΙΝΗΣ